

स्थानानि प्रयत्नाश्च

१. उच्चारणस्थानानि :-

• वर्णोद्भवस्थानकोष्टकम् --											
अ	इ	ऋ	ऌ	उ	ज	ए	ओ		ः क	•	वर्णाः
क	च	ट	त	प	म	ऐ	औ	व	ः ख		
ख	छ	ठ	थ	फ	ड						
ग	ज	ड	द	ब	ण						
घ	झ	ढ	ध	भ	न						
ङ	ञ	ण	न	म							
ह	य	र	ल	ःप							
:	श	ष	स	ःफ							
कण्ठः	तालु	मूर्धा	दन्ताः	ओष्ठौ	नासिका + कण्ठादि	कण्ठ तालु	कण्ठो ष्ठम्	दन्तो ष्ठम्	जिह्वा मूलम्	नासिका ऽनुस्वार	स्थानानि

टिप्पणी :- ःप ःफ → उपध्मानीयः, ः क ः ख → जिह्वामूलीयम्

स्थानानि

- अकुहविसर्जनीयानां कण्ठः ।
- इचुयशानां तालु ।
- ऋटुरषाणां मूर्धा ।
- ऌतुलसानां दन्ताः ।
- उपध्मानीयानामोष्ठौ ।
- जमङ्गनानां नासिका च ।
- एदैतोः कण्ठतालु ।
- ओदौतोः कण्ठोष्ठम् ।
- वकारस्य दन्तोष्ठम् ।
- जिह्वामूलीयस्य जिह्वामूलम् ।
- नासिकाऽनुस्वारस्य ।

आभ्यन्तरप्रयत्नानि

- स्पृष्टाः →
- स्पर्शाः (क् - म् २५ वर्णाः)
- ईषत्स्पृष्टाः →
- अन्तःस्थाः (यण् - य् व् र् ल्)
- ईषद्विवृताः →
- उष्माणः (शल् - श् ष् स् ह्)
- विवृताः → (अचः स्वराः)
- संवृतः → (ह्रस्वः अकारः)

बाह्यप्रयत्नानि

- विवाराः → mouth is open
- श्वासाः → breath continues
- अघोषाः →
- absence of soft sound
- संवाराः →
- mouth is not completely open
- नादाः → Echo
- घोषाः → soft sound
- अल्पप्राणाः → non aspirated
- महाप्राणाः → aspirated

आभ्यान्तर प्रयत्नाः

आभ्यान्तर प्रयत्नाः	स्पृष्टाः					ईषत्स्पृष्टाः	ईषद्विवृताः	विवृताः	संवृतः
संज्ञा	स्पर्शाः					अन्तःस्थाः	ऊष्माणः	स्वराः	
वर्णाः	क च ट त प	ख छ ठ थ फ	ग ज ड द ब	घ झ ढ ध भ	ङ ञ ण न म	य र ल व	श ष स ह	अ इ उ ऋ लृ ए ओ ऐ औ	ह्रस्वोऽकारः प्रयोगे

बाह्य प्रयत्नाः

संज्ञा	कर्कशव्यञ्जनानि (खर्)		मृदुव्यञ्जनानि (ह्र)		स्वराः
वर्णाः	क च ट त प	ख छ ठ थ फ श ष स	ग ज ड द ब ङ ञ ण न म य र ल व	घ झ ढ ध भ ह (soft consonant)	अ इ उ ऋ लृ ए ओ ऐ औ
	1 st col	2 nd col	3 rd col जश्	4 th col झष्	
		Sibil ants	5 th col नासिका + कण्ठादि जम्		
			Semi vowel		
बाह्य प्रयत्नाः	अल्पप्राणाः विवाराः, श्वासाः, अघोषाः	महाप्राणाः	अल्पप्राणाः संवाराः, नादाः, घोषाः	महाप्राणाः	उदात्तानुदात्त स्वरिताः